

STAKLENA BAŠTA

STAKLENA BAŠTA

Tatjana Cibuleak

Sa rumunskog prevela
Ileana Ursu Nenadić

Naslov originala
Tatiana Țibuleac
GRĂDINA DE STICLĂ

Copyright © Editura Cartier, 2018
Copyright © 2021. za srpsko izdanje, Heliks

Izdavač
Heliks

Za izdavača
Brankica Stojanović

Urednik
Bojan Stojanović

Lektor
Vesna Đukić

Štampa
DMD štamparija, Beograd

Tipografija
Janson Text

Prvo izdanje

ISBN: 978-86-6024-059-2

Smederevo, 2021.

www.heliks.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

*Govorili ste da sam osećajna kučka.
Ujedam vas dok ne poteče mleko.*

1

Rađam se noću, imam sedam godina. Kaže mi da bi me uzela u naručje ali ruke su joj zauzete. Odozgo svetli plava lampa vezana kablom za drvo. Klati se. Nagnem glavu i bolje je vidim: okrugla je, kao nerazrezana cipovka. Prolazimo kroz vrata kao kroz kameni stomak. Tako je to u gradu, mislim ja. Nizbrdo, uvek niz padinu, put. Led nam pokriva stopala, ulice postaju kraće. Stavlja moju u ruku u svoj džep da se ne bih okliznula. I da gledam okolo i vidim i ja lepotu! Ono prosejano svetlo. Ono nebo sa odbeglim zvezdama. Zgrade, zgrade, zgrade. Nijedna viša od četiri sprata. Nijedna šira od četiri ulaza. Njen džep je obrubljen krznom, nokat mi se upalio. Na prozorima se vide mali ljudi koji lepo žive. Hiljade kocaka na sredini od žara. Jedne pored drugih, jedne preko drugih. One odozdo nose na ramenima ostale. Snažne su one odozdo. Jedan pas – plav – prati nas svojim malim tragovima. U gradu sve je četiri i plavo – mislim. Da ne zaostajem, da ne zaostajem. *Закрой глаза и забудь всё.*¹ Ne razumem ništa, u trenu sve zaboravljam.

2

Tamara Pavlovna zvala ga je *naš muškarac* i nijednom nije prošla pored njega a da mu se nije obratila kao živom stvoru.

¹ rus. Zatvori oči i zaboravi sve.

Dugačka kao narodna pesma – ograda, naš Čuvar. Naša snaga, naš golub. Držale smo se za nju kada smo se vraćale kući pogurenih ramena i s rukama umrljanim tuđom pljuvačkom. Pored nje bismo čučnule, iscrpljene, da umirimo drhtavicu. Tamo smo mi najčešće plakale. Ali se i glasno smejale: glasno, od srca, kao vrane zimi. „Koliko duše u gvožđu!“, govorila je svaki put a ja sam joj verovala na reč. Jer, nije bilo stvari na svetu koju Tamara Pavlovna nije znala najbolje. Godinama posle, kad sam ogradu našla ogrezlu od rđe i s delovima kao izbijenim rebrima, plakala sam kao za pokojnikom. Ubiti gvožđe nije lako ali ako to žarko želiš, možeš.

S brdašca, kao s našeg Everesta, dvorište je bilo kao na dlanu. Videla sam kesten s granama u obliku korablje i Pukovnika među cvećem. Videla se crvena raketa sa sjajnim vrhom i avion samo s četiri mesta na kojima su sedele bele okrugle glave. Videla sam plavkaste čaršave kako se lelujaju na vetru, čvrste od štirkanja, kao listići škrljaca. Šuročku na balkonu kako trlja nogu četkom za tepihe. Pavlika koji se ne igra, naprosto stoji. Videla sam još, iza prozora, debele žene u haljinama s kaišem, obavezno s kaišem, kako završavaju kuvanje i pečenje. Belu Isakovnu i Rozu, kruškastih bokova, kako šapuću nasred ulice. Tajne, vazda neke tajne. Zahara Antonoviča, kako jednom rukom stiska orden. Strašno bi bilo da izgubiš orden, ali i velika sramota! Svi, svi su bili tamo. Ružna Marina, pijani Ljončik. Ekaterina kao mesec. Svi naši životi pod jednim staklenim zvonom. I u tim trenucima, svetlim i kratkim, kao igra ogledala, osećale smo se srećne do srži. Za sve zajedno i svakog ponao-sob. Za njih, za nas, za još jedan dan kad smo imale gde da se vratimo. „Da imaš svoje mesto među ljudima nije mala stvar“, govorila je Tamara Pavlovna, koja je znala. Znala je i o drugim stvarima, i o ljudima – više nego što je mogla da podnese.

Od ograde do kuće bila je još jedna padina. Dvadeset koraka velike žene i trideset i dva sitne. Trošila sam ih pažljivo, bez žurbe, naročito bez žurbe. Da baš tu ne napravimo neku štetu. A onda smo dopuštale da nas vide. „Idu staklarke!“, govorele su Jevrejke šapatom, ali tako da su ih svi čuli: kakva šaputanja kod Jevreja? I gotovo. Posle njihovih reči, reči što su kao presuda, nije se više moglo ništa činiti. Naš lep dan, za koji bismo rado platile da se produži, da još traje, da nas obujmi, polako se topio. Gledala sam kako se topao batrga, sa svime što nas je delilo i skupljalo, a provodila sam ga u nekoj začaranoj stanici iz koje se jedino moglo odlaziti. „Dolaze staklarke!“, bio je kraj. Mi smo bile kraj.

3

Nijedno drugo jutro nije bilo kao ono prvo, kad sam se probudila u njenom krevetu. Spavala sam tačno na sredini, kao kakav nadev. Pet devojčica moglo je spavati pored mene, da smo legle popreko. Pomislila sam, tako žive bombone. Uvijene u šuštave listiće dok ih neka usta ne pojedu. U domu smo imale samo po jedno cebe. Moje je mirisalo na miševе ali moglo je i gore. Oko mene svetlost je izbijala iz stvari kakve pre nisam videla. Čak i iz stolica, iz zidova. Kroz prozor – novi svet. Grana s bobicama kao s malenim perlama. Očarana životinja. Na nebu, pomešani, vrhovi drveća i ptice. Jedan glas je dolazio ka meni. Ты проснулась?² Otvorio me je kao ključem, pronašao mesto među rebrima, s leve strane. Ustala sam iz kreveta i imala majku. Kakvo čudo da nisam više siročе, koliki strah da to

² rus. Probudila si se?

ponovo ne postanem u trenu! Ласточка,³ tako me nazvala i nastavila da me tako zove.

Jela sam tri puta i bilo je podne. Njen čaj je imao miris, hleb – puter, puter – med. Od previše jela počelo je da me boli s leve strane. Gas je goreo kao plavi lokvanj. Na radiju se lepo čulo: ЛЮБОВЬ, ЛЮБОВЬ, ЛЮБОВЬ⁴. Tamara Pavlovna je slušala, smešeći se tanušno, cela soba je bila topla. Pokazala mi je kuću i već je bilo več. Taj dan nosim sa sobom u svim zemljama, u svakom stanju. Nisam mu našla pandan ni u novcu ni u ljubavi. Niko me nije želeo više. Čak ni vi.

4

Bio je ponedeljak i decembar. Od tada svi moji meseci počinju ponedeljkom a godine decembrom. Celu noć je padao sneg, dvorište se zabelelo po svim ćoškovima. Pobelelo je i ono zeleno i crno. Samo na granama crveno je gorelo lišće a oči Morkovke su sijale narandžaste na odvodnoj cevi. Bila sam lepa kao nikad dotad. I, da sam tada to razumela, da sam znala šta se sve u životu događa, sačuvala bih svu tu lepotu za godine koje dolaze. Ali nisam znala. Još sam bila dete iako pri kraju detinjstva.

Za velike pare Tamara Pavlovna mi je kupila novu odeću. Toliko odjednom potroši se samo za mladence ili za sahranu. „Kupila sam ti najbolje“, rekla mi je. „I zapamti. Kad nekom činiš dobro, nemoj da im daješ starudiju.“ Zavrtela sam se na peti i zadovoljno se nasmejala. Prvi put u životu sam htela da budem viđena. Stajala bih i na hladnoći, neka se smrznem, samo da me vide devojčice iz doma! Imala je kaput s kragom,

³ rus. Lastavice

⁴ rus. ljubav, ljubav, ljubav

počele bi one iz starije grupe, zle i sanjarke. Imala je čizme s krznom, nastavile bi one iz mlađe grupe, tužne i bolesne. S vremenom, znam, priča bi se izlizala, kao svaka priča. Možda ne bi više padao sneg. Morkovka bi postala pas a ja dečak. Ali čak i to bi bilo dovoljno. Čak i to. U domu smo sve imale jedan jedini san: da poneseo venčanicu strane proizvodnje.

Pored zida, pored kestena, pored bašte odumrle od hladnoće, krenule smo. Nasred ulice, jedan veseo muškarac s novom lopatom, bacao je so. Hiljade polumeseca svetlucave soli! „Na posao?“, upitao je Tamaru Pavlovnu. „Na posao“, odgovorila je ona i oboje klimnuše glavama. Znak da je dobro – posao i ostalo – i klimnula sam i ja glavom kad i oni. Pred nama, grad je počeo da se pomera kao div posle pijanke. Stigle smo na nepoznato mesto, na kome je bilo mnogo stvari, ali ljudi nije bilo. Bilo je potpuno drugačije od onog na kome sam ranije živela. Po dvorištima su se videla kola, ali ne i čuvari. Na prozorima cveće ali ne i ljudi. Vazduh – napola benzin. Psi – debeli i mirni. Na ulicama, gorele su stotine svetiljki. Gde li je prekidač? Ko je ostavio upaljeno svetlo?

Pod jednom brezom bilo je bačeno nekoliko praznih flaša. Tamara Pavlovna se sagla i stavila ih u ceger. Okolo – niko, druga laž. Znala sam, znam, svaka stvar ima vlasnika. Svaki vlasnik ima pesnice. Zamka! Htela je da me testira. Htela je da me zbuni. Grad nije bilo mesto već kazna. Došla sam da dobijem batine za sve.

Iza jednog ćoška, čovek visok ko kuća, stvorio se ispred nas, i ja sam uplašeno zastala. Памятник. Сергей Лазо – герой!⁵ Saznala sam da heroji moraju da pate da bi im se podigao spomenik. Lazo je bio živ zapaljen u lokomotivi, ali je moglo i

⁵ rus. Spomenik. Sergej Lazo – heroj!

gore. Lep, Sergej, heroj. Imao je ispruženu desnu ruku, kao da je hteo sve da učutka, i tužno lice, kao da je odmalena znao da će izgoreti. Pomislila sam da bih mogla da mu stanem u dlan. Tamara Pavlovna kratko se nasmejala i gurnula me s leđa da pođem. Tada sam primetila da mu je bronzani šinjel otvoren spređa. To me je najviše začudilo, jer uopšte nije bilo vetra. Nije me bilo strah ali sam se pitala: šta su građani?

5

Puna, puna kada. Odmerila sam je odoka. Nikada nismo potrošili toliko čiste vode. Prva voda, tako smo je zvali u domu, čuvali smo je za umivanje. Od odeće samo su se gaćice prale prvom vodom. Ostala odeća s drugom vodom, pod – trećom vodom. Obuća – onim što je ostalo. Preostalu i upotrebljenu vodu bacali smo na direktorkin grm šipurka. Direktorica je imala sina Ruslančika, koji je pio jedino čaj od šipka. Lepo je rastao šipurak koji su siročad zalivala, ali Ruslančik baš i ne. Samo su mu se oči širile i rastao mu stomak. Mi smo ga nazvali Buljavi i plazili mu se.

Tamara Pavlovna imala je kupatilo s plavim pločicama, s plavim cvetovima na plavoj pozadini. Bilo je tako lepo, osećala sam se kao na slici. Da ne bih okrnjila kadu, da ne bih isprljala vodu, polako sam se potopila. Kad je ona ušla sa sunđerom, skočila sam. Okretala me je na sve strane, kao novu haljinu, tražeći moje nedostatke. Videla sam joj okrugle, žute oči bez trepavica. Tanke uši, sedu glavu. Nije bila nešto, ali je bila jedina koja me je htela. I sapunjala me, i sapunjala. I tu, i tu, i svuda.

Целка?⁶ pitala me stisnutih usana i osetila sam kako joj prsti ulaze u mene. Nisam znala šta da joj odgovorim. Čekala sam još neke reči kojima bi mi to razjasnila, ali nije govorila ništa. Целка, целка, целка?⁷, a mene je sve više bolelo. Reči su joj ispadale s usana kao krtice i ulazile u mene. Mahnula sam glavom. Izvukla je prste i pomerila ih ka petama. I sapunjala, i sapunjala. I tu i tu... Будешь послушной, сделаю из тебя человека.⁸

6

Kada znaš tri stvari o njima, mesta te više ne odbacuju. Iznela sam Morkovki kosti, prva sam pozdravila muškarca s lopatom. Imala sam ceger. Tog jutra, grad nije više bio pust. Osećalo se prisustvo ljudi. Iznad glave sam čula kako se otvara prozor i jedan pikavac je poleteo k nama. СВИНЯ!, viknula je Tamara Pavlovna onom gore, ali se nije zaustavila. Pikavac je ostao da gori na snegu, kratko me podsećajući na cigarete Rodiona Eduardoviča. Ubrzale smo korak – svaka crvena tačka me je pekla. Na jednoj raskrsnici, jedna mala i bela kuća, za koju nisam znala šta je, otvorila je vrata ispred nas, otkrivajući pola žene bez glave. Киоск, газеты,⁹ objasnila mi je ona, a ja sam se jako obradovala. Znala sam šta znači: novine, i upravo sam saznala odakle dolaze. U gradu, pomislih, saznaješ mnogo stvari. U domu nam nisu ništa govorili ili su to činili sa zakašnjenjem. Kao onda kad je Olja kašljala cele zime a s proleća su je poslali, u kaputu i čizmama, u bolnicu za tuber-

⁶ rus. Nevina?

⁷ rus. Nevina, nevina, nevina?

⁸ rus. Ako me budeš slušala, napraviću čoveka od tebe.

⁹ rus. Kiosk, novine

kulozne. Suviše kasno, rekla je direktorka, suviše kasno. Olju nisam više videla.

Htela sam da je pitam šta znači свињя, ali odmah sam čula: улица, svinja ulica, ponavljala sam da ne zaboravim. Da nikad ne zaboravim. Svinja ulica. Pored neke jele izvadila je olovku i pokazala u njen vrh. Ёлка,¹⁰ rekla je i počela da se smeje. *Joolka*, smejala sam se i ja i istog časa sam osetila kako su mi se usta ispunila srebrnim zvončićima. *Jol-kaa*. Tamara Pavlovna je govorila i govorila, pokazujući mi nove i nove stvari, učeći me novim rečima, a meni se činilo kao da mi peva. Bile su lepe njene reči. Okrugle i pune topline, a jednom izgovorene odzvanjale su dugo i daleko, kao da je neko razbijao oko nas kristalne čaše. Htela sam da razgovaram s njom, htela sam da sve činim kao i ona.

7

Drugog dana, светофор,¹¹ reče. Svefator, ponovih žurno, potpuno nepripremljena, ali čarolija je nestala. Zvončići su, jedan po jedan, začutali dok se nisu pretvorili u mete. Osećala sam to temenom, kao onda kad se Rodion Eduardovič čuo noću po hodnicima, sigurno će se pretvoriti u nešto loše. Tamara Pavlovna me je besno pogledala, kao čovek koji je mnogo kasno saznao nešto što mu nije po volji. Oči su joj se suzile, usne stegle, i tako, sva stisnuta, izgledala je kao soba u kojoj je ugašeno svetlo. Pogrešila sam, znala sam da sam pogrešila. Ali ta reč je bila suviše dugačka. Lepa, ali dugačka reč. Izdajnik.

Čekala sam da me udari ali pesnica se nije podigla. Oprašta

¹⁰ rus. Jelka

¹¹ rus. semafor

mi ili mi priprema novu kaznu? Ispravila sam se i isturila bradu, kao što je sve nas učila Olja. Ako ne pokažeš da te boli, zaustaviće se, rekla nam je ona jedne noći kad je ušla u spa-vaonicu mirišući na izgorelo meso. Svefator, pokušala sam ponovo i ponovo greška. Sve-fa-tor.

Tamara Pavlovna pljunu u sneg i krenu prema kući. Posle nje, sedmica je počela da se savija sa svime što mi je obećavala. Pored mene, kao sićušni mrtvački sanduci, prošle su poslednje reči direktorke, hleb s puterom koji sam pojela ujutro, Sergejov otvoreni šinjel. Više nisam imala šta da izgubim. Potrčala sam za njom, uhvatila sam je za ruku i izgovorila joj u lice. Svetofor, svetofor, svetofor, svetofor. Četiri puta, kao u gradu. Учи русский, без него никуда.¹² I tako je ostalo.

Nek te povede kući, da подели s tobom sve što ima.

Bez skrivene misli?

Da dobiješ a da ne tražiš. Da potrošiš što nisi kupio.

I ako jeste – skrivena misao – ako je uvek bila?

Koliko sakrivena treba da bude da bi pobedila okolnu lepotu?

8

Možda bi trebalo da pišem na ruskom. Na ruskom se reči drugačije raspoređuju. Na rumunskom mi je jasnije. Hoću da vam kažem sve. Anđela ili đavola, kojeg ćeš izabrati kada oboje love istu stvar? Prilepila bih se i za žilet, samo ako bi me pomilovao i bacio mi parče hleba. Iza tih prljavih i uskih vrata otvorio mi se čitav svet. Ne misleći, prošla sam kroz njih, sa

¹² rus. Uči ruski, jer bez toga ne možeš nigde.

strahom deteta koje je do tada živelo samo od otpadaka. Od kada sam stigla u Kišinjev, zakoračila sam u život sa suncem na sredini – to je bila Tamara Pavlovnina. Sijala je, gorela i sve pretvarala u pepeo. Bila je kao čarobna ptica – Tamara moja Pavlovnina! Ubitačna, ali milostiva. Lukava ali pravedna. Od njenih usta i pameti svi su se sklanjali kao od bolesti, ali su se opet njoj vraćali kad bi zagustilo. Ponekad, kad bismo stizale noću, i ona bi rasplela kosu pred spavanje, činilo mi se da će se njena kosa pretvoriti u perje a jezik u čudesni plamen.

Prvog dana mi je pokazala jedan čošak. „Sedi i uči!“, i tako je ostalo. Stalno je radila. Primajući ili skupljajući boce, varajući pijance i ulagujući se ostalom svetu. Umnožavajući, zao-kružujući, izgrađujući od kopejki imperiju koja će na kraju biti moja. Kada je činila nešto važno, kratko bi me upitala da li sam razumela. Da li bih mogla, ako bude nužno, da činim isto kao i ona. Samo jednom sam joj rekla „njet“ i nije joj se svidelo. Ona me je naučila azbuci, republikama i novcu. Naro-čito novcu, jer „brojevi i rublje nisu isto“. I budale znaju da broje ali ne znaju da skupe novac. Laka lova – ikona na nje-nim grudima. Njena svakodnevna vera, zar je, u nedostatku druge, bila pogrešna?

Ipak najvažnije je bilo da govorim ruski. Svakog dana da naučim sedam reči. Ne deset ili pet, i da ih dobro naučim. Kada bih pogrešila, a stalno sam grešila, savila bi prst i lupila bi me po čelu. Njene oči bez trepavica bi se iskolačile od besa, a meni je dolazilo da se sama bijem.

9

Možda biste hteli znati da imate unuku. Osakaćenu i pomalo ružnu. Svi misle da je ružna od bolesti. Ja, međutim,

znam: nije zbog bolesti. On je ružan. Ali, govorili su mi svi, pusti to, i ubedili su me. Svakako nikad nisam bila lepa. I što bi jedan čovek tražio lepotu kad ima sve ostalo? Kako može jedan čovek, čak i lep, da prevaziđe sunce? Nije pomoglo. I pametni ubadaju, samo što lepše znaju da se izvinjavaju. Ovaj deo neću vam pričati, znate vi to najbolje. „Pamet i srce nisu isto, Lastavice“, govorila je Tamara Pavlova do pred kraj života. Govorila sam da je luda. Pamet je viša, sveobuhvatnija. Ne tek grumen mesa pod rebrima – samo nebo!

Nazvala sam je Tamara i ima dana kad je sunčano. Kad ostaje cela, kao da bih vam oprostila. Gledam je u oči, ona to oseća i smeši mi se. Ima, međutim, i drugačijih dana, kad izgleda kao da bih vas razumela. Tada želim da nestane. Da nestane, da se više ne muči. Da se više ne raspada na mojim rukama.

Lobštajn, rekao je doktor, i shvatila sam odmah. Lepše zvuči na rumunskom, pomislih. „Između lobster i Ajnštajn“, čula sam ga kako bulazni uplašen da će proći. Nadajući se da će proći. Naučen od roditelja da je sve u životu prolazno. A zatim, kad je bilo jasno da neće proći, nisam ga više videla. Pamet i srce nije isto.

10

Dvorište je bilo puno sveta koji se okupio zbog mene. Идут, идут!,¹³ vikao je Pavlik koji se ne igra već samo stoji na kraju ulice. Imao je kapu ušanku i samo levo oko, naš Pavlik, a kad bi trčao po snegu ličio je na pirata. Desno oko su mu iskopala deca nekom cevi. Strašno – svi su se tada čudili – kako je oko

¹³ rus. Idu, idu!

ispalo iz duplje ali nije palo. I nije se radilo o novcu. Ali, dok je došla hitna pomoć, dok je njegova majka vikala na decu – Кто?¹⁴ je to uradio? УРОДЫ¹⁵ – koren oka se osušio. Tako su rekli doktori: koren se osušio i tužno začutili. I tako je bila velika tuga, šta još da kažu?

Evo i Pukovnika. Pukovnik je bio visok i dobar, bez šala čak i po hladnoći, i pružio mi je mandarinu. Stegao mi je ruku i šapnuo na uvo: „Ti znaš šta mi tu imamo. Neee znaš? Čekaj da dođe proleće!“ Pukovnik je mirisao na ruže i čudila sam se. Ruže, zimi? Odakle da znam da je on voleo slatko od ruža i da ga je jeo kašičicom pravo iz tegle?

Evo i Ekaterine Andrejevne. Ona je priča u bundi, kao zlatna jabuka! Znala sam da nikada, ali nikada neću sresti lepše biće u celoj vasioni. „Ne nosi se tako“, nasmejala se Kaćuša mojoj šubari i dodirnula mi je obraz. Naslonila sam lice na njene grudi, a između drugog i trećeg dugmeta, gde joj se bunda lako otvarala, izbio je beo miris, mladalački, kao oblak šećera. Tako mirišu praznici, pomislih.

Dolazi i Zahar Antonovič. Uvek sa ordenjem, uvek sa ordenjem, Zahar Antonovič. Kao da se jedan rat tek završio a već je drugi počeo. Mili, dragi naš starac. Sa džepovima punim bombona i ustima punim priča. Umreti u ledenoj kući – nije to poslednja bitka kojoj se nadao, ali ona ga je zapala.

Eto i Šuročke. Svi su voleli Šuročku, a Šuročka je volela sve. Svako dvorište mora da ima nekoga koga će svi voleti. U našem je to bila Šuročka.

Lepuškast je, govorio je svet.

Говорит по-русски?,¹⁶ pitali su.

¹⁴ rus. Ko?

¹⁵ rus. Čudovišta.

¹⁶ rus. Govori li ruski?

Kao da nije došla iz doma, čudili su se.

Počeo je da pada sneg, Pukovnikova mandarina grejala mi je ruku kao plamen. Da sam imala samo taj dan, bilo bi mi dosta.

Za mesec dana prolaze: glad, opekotine, strah od mraka,

Čežnja za Oljom.

Za mesec dana miris siročeta izvetri iz kože i možeš postati

Šta god želiš.

11

Postoji u Kišinjevu jedna ulica – najduža i najteže je proći njom na celom svetu. U toj ulici, zgrade, drveće, semafori, čak i kontejneri i rupe, govore ruski. Jedan jedini put mi je rekla: umesto da govoriš ko glupava ruski, bolje da govoriš moldavski. Русский язык не вто-ро-го сорта.¹⁷ I lupila me po čelu sedam puta. Zašto sedam puta, zbog čega? Jednom za svaku reč i tri puta za второе,¹⁸ sričući. Da mi je ih upisala na čelo užarenim gvoždem, manje bi me bolelo.

Mnogo puta, ulica se završavala šakom preko usta. Bilo je, međutim, i dana kada ne bih napravila nijednu grešku, i tada bismo se zaustavile u poslastičarnici na čošku. Počela bi izdaleka. Spustila bi cegere s bocama, zagladila kosu, ako je bila zima otkorčala bi kaput, a leti bi obrisala maramicom vrat i pazuha. Что хочешь?,¹⁹ na kraju bih čula i iz srca bi se digla oluja. Šta želim? Šta sam još mogla da želim? Svaki

¹⁷ rus. Ruski jezik nije druge kategorije.

¹⁸ rus. druge

¹⁹ rus. Šta hoćeš?

put bih poželela sok od zove. Tada bi mi na dlan stavila dvadeset kopejki i gurala me da sama poručim. „Adin sok birju-zovij“, rekla sam prvi put i konobarica je počela da se smeje. Smejala se i Tamara Pavlovna. Osmehnula sam se i ja, ali tek posle mnogo godina sam saznala da sam u stvari tražila „tir-kizni sok“. Jedno slovo je pretvorilo sok od zove u boju. Ne verujem da sam ikada napravila lepšu grešku.

Tamara Pavlovna nikada nije za sebe nešto poručila, iako sam videla kako joj oči sijaju nad komadima torte, pri pogledu na kolače u tri sloja s mlevenim orasima, na korpice sa crvenim pečurkicama od putera. Naročito su joj se svideli – to sam saznala posle – oni prhki keksići u obliku lokvanja sa čokoladom u sredini. Najjeftiniji od dobrih stvari, ali ni to nije sebi kupila. Jednom, kad smo zaradile bogatstvo na neka-kvoj podvali, usudila sam se da je pitam zašto ne kupi sebi makar parče kolača. „Moje dobro je pojedeno, Lastavice. Što da kvarimo slatko na izborana usta?“ I kao da mi nije odgovorila samo ona, već čitava kuća zrelih ljudi skupljenih u isto telo: i cicija, i milostiva, i sebičnjakinja, i osoba koja ne živi više samo za sebe.

12

Nije da je bilo neko zanimanje – skupljanje boca – ali nije baš da je ništa. U glavi Tamare Pavlovne dizala se lestvica po kojoj su se ljudi penjali po zasluži. Na toj lestvici mi smo se nalazile ispod poštara ali iznad prodavaca kvasa. Pisma su mogla biti i dokumenta, dok kvas, jednom popijen, nije više donosio prihode. Eto, da kažemo, jedna boca. Jedna boca, čak i prazna, čak i popišana, čak i tuđa, mogla te je obogatiti. Ali samo ako nisi lenčuga ili pijandura, a mi nismo bile. Mi

smo znale da skupimo i sakupljamo. Sa smrznutim rukama, sa izvrnutim stomacima od gađenja, mi smo skupljale. Zarađene pare ni iz čega. Bogatstvo ni iz čega. Zbog toga je ona svoj život pretvorila u stalno kretanje. Zbog novca je i mene odgajila. Ne zbog tuge u srcu kako sam u prvim mesecima verovala: zbog što više novca.

Starila je i trebala joj je pomoć, rekla mi je. Verujem, međutim, da je želela zahvalnost, kao što u jednom trenutku to žele svi roditelji i vlasnici stoke. I zahvalna sam joj, i uvek ću joj biti zahvalna. S moje strane će uvek imati zahvalnost. Bilo šta da je njenu sebičnu pamet nagnalo da me odgaja, ona mi je bila majka. Ali koja je cena bila za to? Kakva korist da slepca dovedeš na vrh planine? Zašto bi ružama pokrio leš? Što mi je više stvari kupovala, ja sam želela manje. Imala je srce, ne kažem da nije, samo što je bilo takve fele da se razlikovalo od moga. Njeno srce je htelo zlato, a moje zvezde.

Pitam se da li bi plakala ako bi čula šta sada kažem? Znam, plakala bi. Nezahvalnost duboko reže. Postupci ove male bednice, ovog ružnog kopileta, najviše bole. Ne možeš ni da joj oprostiš ni da je kazniš – glupaču.

13

„Lastavica, kažeš?“, ozarilo mu se lice videvši me sa halvom na pragu. Tada sam počela da ga slušam. Uvek je Zahar Antonič imao bombone, ali smo ih i sami uzimali. Njemu je bilo teško da nam ih daje jednom rukom, a naročito je voleo da oseti toplotu oko svog tela. Nazivao je svoj džep гнѣздышко для конфет²⁰ pa smo ga tako i mi zvali. Bio je kao kakvo deblo:

²⁰ rus. гнездо за бомбоне

bez leve ruke, bez desne noge, ali kompletniji od svih celih. Deca bi ga zagrlila kao medveda a on ih je voleo kao med. Zbog bombona, jednom nedeljno je odlazio u prodavnicu iza zgrade i tražio od Varje da mu bira najjeftinije. „Za đavolke“, radosno je govorio, naslanjajući se na štaku jedinom rukom i, teško, na jedinu nogu. Ona bi klimnula glavom da potvrdi i sipala bi mu ih direktno u džep, uvek dodajući po jednu-dve džabe. Varja ga je zvala Antonać i verujem da je bio jedini čovek kome se ona nije rugala i nije ga varala pri merenju. Iz poštovanja ili možda iz sažaljenja. Ili možda ni jedno ni drugo. Tada su ljudi sami ispaštali svoje grehe, kako je ko umeo.

Za drugi džep, Zahar Antonovič je tražio pivo. Prvo bi pivo Varja otvarala o pult radnje, prinosila njegovim ustima i pustila da ispije dobar gutljaj, a zatim bi on flašu duboko gurnuo u džep, da mu ne ispadne putem. Starac nikad nije prelazio ulicu gde je bilo propisano. Stalno na crveno, uvek pevajući borbene pesme, kao pijani vojnik koji ide na mitraljez. „Vidi ludaka, vidi ludaka!“, vikali su mu šoferi kroz prozor kola, a njemu su se samo sijali ordenje i zubi. Pivo bi dovršio na klupi u dvorištu, pod kestenom, pričajući o ratu sam sebi, ili nekome ko se tu slučajno zatekao. Najčešće meni ili Pavliku, ponekad manjoj deci, pa čak i Morkovki. Više od dve stvari – piva i bombona – Zahar Antonovič nije mogao nositi. A i ništa više mu nije bilo potrebno. Mleko i hleb kupovala mu je бедная²¹ Tonja, sir mu je donosila Galja, a ostalo – boršč, pečen krompir, prst salame – žene bi mu donosile redom. „Nosi Zaharu“, govorila je Tamara Pavlovna kad bi kupila jaja ili halvu, njegove najveće slabosti.

Moje omiljene su bile staklene bombone, koje se nisu lepile

²¹ rus. sirotica

za zube kao one grozne karamele. Zahar Antonovič me puštao da uzmem dve, ne samo po jednu kao druga deca, jer sam bila siročić i imala sam u ustima više gorčine. „Bombone u zamenu za uši“, govorio je on, da bi od samog početka utvrdio da ću slušati. I onda bi počeo. Govorio je sporo, mnogo, stalno, ali nikada o istoj stvari i o istom mestu, što je bilo neobično za starca i vojnika.

Ponekad mi se činilo da bi se Zahar Antonovič osušio kao drvo bez vode ako ga mi ne bismo slušali. Ima na svetu takvih ljudi koji ne mogu da žive ako ne pričaju. Za njih, za takve ljude, uvek lepi i često ljudi život znači priču. Jer tako, jedino tamo, između njenih mekih i čarobnih rebara pomire se sa zlom i bolom, sa bolestima i sa izdajama, znaju. Znaju da priča ne ostavlja stvari nerešene. Priča – čak i najkraća, čak i najtužnija – brine da prikaže pravdu.

14

Taj jezik!

Bila je stalna borba između ušiju i usta, retko su pobedi-
vala usta. Ruske reči su mi se činile duže i imale su više zna-
čenja. Samo jedno pogrešno slovo bacilo bi te iz jednog sveta
u drugi. Čak i ćutanje je nešto govorilo. Ako je reč kratka,
reži kao u živo meso! Ako je dugačka, nemoj je gubiti, hodaj
uporedo s njom.

Не обезьяна, а обязана.²²

Не читать, а считать²³

Ты что, совсем дура?²⁴

²² rus. Ne majmunica već obavezna.

²³ rus. Ne čitati već brojati.

²⁴ rus. Ti si zaista glupa?

Ruski jezik postao je većito namrgođen. Lep, vanzemaljski lep, ali pun surovosti. Kad bi mi se smešio, oko mene bi cvetao i korov. Ali kad bih pogrešila... Moja snežna kraljica odjednom bi se pretvorila u devojčicu iz doma s kojom bih se tukla do krvi. Plakala sam svakog dana. Gurala sam od sebe reči nogom. Iz mesa sam ih vadila zubima kao bodlje ruže. Kad je bilo teško zarivala sam nokte u meso. Tako bi se bol osećao na više mesta odjednom. Zvuci su se razjasnili i izlazili su iz mene jasni i pravilni. Čak i tako, za *изящно*²⁵ sam dobila četrnaest čvrga po čelu, koliko puta sam i izgovorila. *Скорохо*²⁶ – devet puta. Я i ë su bili najteži. Ш bih zadavila jednom rukom, kao Rodiona Eduardoviča. Kada bih osetila da mi suze pune grudi, izgovarala bih više puta „jolka“ i ponovo iznova. *Ёлка* – kao stalno pružena ruka. Prosjakinje?

Nova godina dolazi, došla je. Imam vunenu haljinu.

Imam nove čizme s krznom. Imam i nove rukavice s pahuljom.

Jedem tortu na prozoru.

Nosim čizme po kući da me ne bi stezale napolju.

Kad se ne čuju, deca koja se smeju ružnija su od

One koja plaču. Naša jelka je grana sa dve igračke:

Šargarepom i žirom. Ne prljaj tepihe!

С новым годом!²⁷ Ла муць ань!²⁸

²⁵ rus. otmeno

²⁶ rus. Brza mašina

²⁷ rus. Srećna Nova godina!

²⁸ mold. Srećna Nova godina!

15

...da bih другую našla,²⁹ već u mraku, kad je već rasplela kosu za spavanje i postala čudesna ptica. Pretvarala sam se da spavam, zatim i ona. Soba je jako mirisala na hlor. Boce prljave od nečijeg povraćanja oprala sam poslednje. U hodniku, gde su boce bile poređane u redovima, šetao je mesec i ulepšavao ih. *Ako te bije, trpi. Ako te ne hrani, trpi. Ako više ne možeš da trpiš, krišom plači.* Bile su to poslednje direktorkine reči. S tavana se kao tečnost spustila Olja i počela da se ljulja na lusteru. Tako se završio taj dan, iako je počeo drugačije.

Ujutro sam je videla kako namešta punđu. Za nekoliko trenutaka kosa je bila podignuta i oblikovana na temenu u obliku puža. To je značilo da se moj praznik, koliko je trajao – trajao, već završio. Pripremile smo cegere i krenule. Napolju se nije video niko, čak ni Morkovka. Sigurno se prejela i zavukla negde da crkne, to se dešavalo za vreme praznika kad su je svi hranili. Moj prst nije više imao mesta u njenom džepu. Rekla mi je da gazim po njenim tragovima i tako sam činila. Na stanicima, pored nekog stuba, boce. Jednu veliku i debelu sam prvu podigla. „Od šampanjca!“, zacaklile su joj se oči i pohvalila me je. Ostale su po sebi imale smrznutu bljuvotinu i pustila sam da mi iskliznu iz ruke. Greška – odmah sam shvatila. Dva prsta su mi bolno štipnula obraze: „Gadi ti se ili šta?“

Posle nekoliko sati, cegeri su bili puni. Ja sam išla napred, kao ledolomac, s dva cegera. Ona se vukla za mnom, polako, natovarena kao prikolica. Činilo mi se da na leđima nosim ceo grad. Da bih promenila mesto bola, skakutala sam s noge na nogu. Da ne bih umrla od žeđi, jela sam sneg. Dve boce koje su mi bile bliže kuku, odmrzle su se i počele da ispuštaju

²⁹ rus. drugu našla

onaj slatkasti miris prljavštine sa mesta gde smo ih pronašle. Od smrada mi se javila mučnina u stomaku. Pretvarala sam se da zaostajem kako bih tražila po kontejneru i da se ispo- vraćam. Pomislih da i torta smrdi, kad sam videla mlaz svoje bljuvotine.

Stiglo je i podne a mi smo još sakupljale. Po dvorištima, mamurni građani slavili su Novu godinu. Deca, obučena u kaputiće trouglastog oblika, izdaleka su ličila na saobraćajne znake. Pod jednom jelkom, devojčica otprilike mojih godina, ali znatno deblja, nešto je jela. Sakrila se tamo od ostale dece, a kad sam se približila, videla sam i zašto. U krilu je imala punu kesu mandarina. Čvrsto ju je držala između kolena, a kore je stavljala u džep, da je ne bi otkrili. Gledala sam je nekoliko trenutaka, a da ni sama nisam shvatila šta hoću od nje. Zašto sam se zaustavila. Setila sam se devojčica iz doma i onog dana kada smo nas četiri jele jednu bombonu. Pomislih i na sebe, na tortu koju sam jela sama jutros i koju sam usput ispo- vraćala. Pljunula sam prema njoj i krenula.

U susednom dvorištu, tri muškarca su pili votku iz jedne čaše. Jedna žena u kućnoj haljini i kaputu, ređala je tanjire sa jelom na klupi. „Devojčice“, pozva me je ona blago, „evo ovde ima nekoliko boca“! Primitila sam da je vrlo mlada, kao učenica viših razreda. Imala je glatke ruke, naduveno lice i kosu još u talasima, od praznične frizure. Muškarci su se okrenuli ka meni smejući se. Bili su pijani i u ustima su im se videli ostaci hrane. Istrgla sam boce iz njene ruke i pobegla. „Glupača!“, čula sam kako govori za mnom. Tad sam počela da plaćem.

„Если стыдно, говори, чтобы...“³⁰ i spruštalo se veče kad sam završila sa pranjem a bol je počeo da prolazi.

³⁰ rus. Ako se stidiš, kaži...

16

Stavi puter, stavi kajmak. Stavi jod, stavi led. Slomljena su mi leđa. Noge su mi pucale u krznenim čizmama, a obrazi su mi se stvrdili kao orasi. Skupljale smo boce svaki dan, dvaput dnevno, rame uz rame bila sam sa njom. Dala mi je veliku torbu, samo me nije puštala da je napunim do vrha. Menjaj rame, čula sam svako jutro i svake večeri. Prebaci teret. Ispravi leđa. Na desnom ramenu sam imala dubok trag, krvav, koji se nije izlečio do dana kada je došao Gorbačov. A levo rame, iako nisam verovala da ću trpeti veći bol nego u domu, stalno je bilo naduveno i gnojilo se. Jedne večeri, kada je uvidela da mi ništa ne pomaže, pružila mi je čašu votke. Rekla mi je – da se smiriš. Votka je bila dobra, svidela mi se. Popih je na eks i pružih se na kauču da se ugrijem. Osećala sam kao da mi neko grebe grlo iznutra, ali mi nije bilo loše, naprotiv bilo mi je dobro. Unutra, bol je drugačiji, pomislih. Tamara Pavlovna nije rekla ni reč. Uzela je čašu, sipala i ostala s punom čašom u ruci dugo. Znala je da je prevršila meru. Među nama je uspostavljen sporazum: ja sam se popela jedan stepenik, a ona je sišla dva. Naravno na njenoj lestvici.

17

Nepраведno je da se sećam Tamare Pavlovne, našeg dvorišta, svih tih godina, danas kad imam ovo znanje. Vaša laž mi ocrnjuje sve uspomene. Hodam po gradu i mislim da možda živite u istoj ulici. Da ste možda starica pored prodavnice. Ili, eto, starac sa čarapama preko čizama. I on, kao i ja, boji se da se ne oklizne. Je li to otac? A možda niste siromašni. Možda, bacajući mene na smetlište, mogli ste poleteti u životu kako

ste hteli: visoko, slobodno. Možda, možda, možda. Svih ovih godina, najviše me je mučila misao da ste možda učinili dobro što ste me odbacili. Da je vredelo. Ni laž niste umeli da izaberete kao ljudi. Bili ste psi, od početka do kraja. I mene ste hteli da vidite kao kerušu. U Bukureštu stalno pada sneg, a u mojoj glavi mešaju se jezici i trne mi mozak. Na kom jeziku da vas tražim? Na kom jeziku da vam oprostim? Što vam niko nije rekao kako bi bolje bilo da ste ostali mrtvi? Mrtvi biste me više voleli. Mrtve bih vas volela jače.

18

В ШКОЛУ НЕ СПРАЗУ,³¹ saznala sam jedno jutro na putu ka poslu. Činio se kao običan dan. Osetila sam da se nešto desilo noćas ili da će se tek dogoditi. Ulice i stvari bile su glatke, kao da je neko prelazio ogromnim noktom po njima. Tako smo činile u domu kada bismo našle omot od bombone: prešle bismo noktom po njemu i postao bi kao nov. Nismo sve imale sreću da nađemo omot od bombone – a tek one sjajne! Tri papira za dvadeset devojčica – dobro smo razmislile kako da ih upotrebimo. U početku smo plele prstenčić i svaka je bila mlada jedan dan. Čak ni vaspitačice nam nisu uzele naše papirno prstenje. Da su nas tukle, tukle su, ali nikad se nije desilo da nam skinu prstenčić od papira. Kad bi se papir pohabao i nije više mogao nikako da se ispravi, pravile bismo zlatne zube. Jedan ili dva – koliko je izašlo – i opet smo ih nosile redom. Dečaci su bili glupaviji i nisu se ovim bavili. Oni su skupljali papiriće od žvakaćih guma. Kažu da im je Buljavi davao po jedan ako bi mu pokazali *pišu*. Možda nije bilo tačno. Ali ipak mislim da jeste.

³¹ rus. Ne odmah u školu

Tamara Pavlovna je hodala brže nego obično, a okolo je bilo više muškaraca. Neki sa kravatom, drugi bez kaputa. Neko-liko veterana sa ordenjem na grudima. Čistači sa lopatama digli su se ranije, videli su se po ulicama. Ulice su bile čiste kao riblji trbusi pod polumesecima soli. Nije da mi se išlo u školu, ali sam shvatila da nešto nije u redu. Imala sam skoro osam godina, trebalo je da budem u školskoj klupi, a ona me je držala kod kuće. Bilo bi bolje da sam ćutala, taj nauk sam već savladala, ali bojala sam se da ne misli da nisam čula. „А когдА?“³² pitala sam.

Tamara Pavlovna je naglo zastala i pogleda me začuđeno. Čkiljila je, stisnutih usana, znala sam da to nije samo čuđenje. Poznavala sam to lice bolje od ikoga: bio je to izraz kojim je htela da ponizi. Tako je gledala ljude bez funkcija, razmaženu decu i Moldavce. Znala sam da sam pogrešila, ali je već bilo kasno da opozovem rečeno. Otvorila sam usta da nešto kažem, bilo šta, jedno izvini, kad sam videla pogled kako ide ka meni. Vazduh mi se zaledio u grlu kao ledeni čep.

Prošao je cvečaru, a krajevi su mu se širili što se primicao. Crvenilo je postajalo žešće. Ličilo je na balon napunjen krvlju. Tamara Pavlovna je počela da me psuje. Videla sam je kao kroz maglu i nisam čula nijednu reč. Bila sam negde drugde. Tačka je prošla drvored kestena i krčila je sebi put kroz svetinu na stanici. Ljudi su se sklanjali penjući se na gomile snega. Nije trebalo da je pitam za školu, nije trebalo. Kazniće me, ali kako je saznala?

Razdvajala nas je jedna ulica. Lice Tamare Pavlovne bilo je iskrivljeno od besa i čekala je da joj nešto kažem. Strah me prekrilo do tabana, kao mantija. Reči su mi se splele u ustima.

³² rus. A kada?

Zaboravila sam sve jezike, ostao mi je samo krik. Povukla sam je ka sebi za kragnu kaputa, prilepila sam se za nju i počela sam da vrištim. Kada sam osetila dlan na čelu, smirila sam se. Spustila mi je torbu sa ramena i stavila mi je ruku u svoj džep, kao i prvog dana. Čutke smo krenule kući. Na raskrsnici, žena sa sankama čekala je zeleno svetlo na semaforu. Nosila je vedro puno karanfila. Bio je 23. februar, grad je slavio crveno slovo u kalendaru.

19

Samim sakupljanjem nije se završavao posao oko boca, trebalo ih je oprati da budu skuplje. Napunila bih kadu do pola, uvek vrelom vodom, zatim bih spustila boce kako bi omekšala prljavština. Tako su se lakše prale ali zdrave ruke nisam imala nikad. Ili su mi bile nadute od vrele vode ili modre od zime. „Kuvane ruke“, tako ih je jednom nazvao Pavlik i jako me je zbolelo. Da bi i on osetio bol rekla sam mu sa puno zlobe: „Bolje i to nego da si ćorav“. Pavlik je mnogo plakao i njegova majka je došla na naša vrata. Skupile su se sve komšije. Ali šta su mogli da mi učine? Da vade oko za jednu reč? Koliko sam plakala zbog dece, skupila bih punu kesu očiju.

Evo, recimo, čovek, ko zna koliko košta jedan čovek? Svi kažu da je najskuplji ljudski život, ali koliko košta – niko ne zna. Kada bih odredila cenu ljudskih života oko nas, nije ispadalo da je skup. Kaća, da, nije se jeftino davala. Kurva je bila Kaća, ali svi su je hteli, zato joj je i cena bila visoka. Dok bi se Šuročka, mislim, prodala za tri rublje. I to bi bio dobar dan. Kakva korist što ju je svet voleo, kome je trebala takva sirotica? Jedna rublja, ako ne i kopejka. Manje nego bombone koje kupujem sebi za nedelju dana. O Ljončiku neću ni da govorim,

ne вреди nijedno pivo. Možda bi samo Bela Isakovna koštala više, ali koliko zapravo? Hajde sto, hiljadu rubalja, a opet, zavisi koga bi pitao. Kad bi neki lopov saznao da u Belinoj kući ima mnogo para jer ona nije verovala u banke i sve ih je držala u medicinskim knjigama, koliko bi tad koštao Belin život? Da li bi je ubio, ili ne, za hiljadu rubalja? E, a šta mi je da pričam gluposti. Ubijani su ljudi i za manje pare. Za zlatni prsten i dva para minduša. Dušu iz susednog dvorišta su prebila dva drogeraša toliko da su joj pomerili bubrege. Ali moglo je i gore.

Kad su boce bile dobro potopljene, noćtom sam pokušavala da skidam etikete. Ako su se lako odlepljivale, rendala bih sapun. Imala sam specijalnu trenicu koju smo držale iza veće šolje u lavoru od aluminijuma. U njemu sam prala najprljavije boce. Jednog dana pitala sam Tamaru Pavlovnu zašto ne prospemo sapun u kadu i operemo sve odjednom. Odgovorila mi je da se čudi koliko sam glupa. Kako mislim da pomešam one najprljavije koje treba trljati četkom sa onima koje samo treba plaknuti? I na kraju, lupivši me preko lica, reče kako joj se čini da džabe gubi vreme sa mnom.

Šta je kamen pored reči? Prve godine, sapunom sam povredila i prste. S vremenom sam naučila da ne pogrešim, da ne pitam, a naročito da znam kako da odgovaram. „Je li bolje ili gore?“, pitala me je Olja jedne noći kad je opet došla da se lju-lja na lusteru. Navikneš se, odgovorila sam joj, ali sam videla da me je razumela samo napola.

20

Za tri sata, odeća koju smo iznele da se suši napolju pretvarala se u staklo. Haljine su se ledile prve. Haljine Tamare Pavlovne, dugačke i plisirane, pretvarale su se u harmoniku.

Moje, male i raznobojne, sledile su se u glupavim oblicima, kao da je neko na konopcu crtao patuljke bez glave. Suknje su postale trouglovi, čarape – zmije, gaće – ptice. Nekoliko zima nosila sam jedan crveni vuneni ogrtač. Teško bih ga cedila posle pranja i širila sam ga dok je još uvek kapao. Hladnoća ga je brzo skupila i tada bi ogrtač isparavao u hiljade kapi koje su se caklile kao dijamanti. Noktom sam ih skidala i skupljala sam ih na dlanu. Prvo moje bogatstvo. I odeća je bila neka mogućnost da se ljudi razumeju.

Na primer, Tonja. Ona nikad nije štirkala čaršave a zavese je prala jednom u tri godine, ali njena odeća kao venci cveća svetlela nam je dvorištem cele godine. „Šta je ono rašireno tako šareno, opet je prala jedna Tonja?“, zapitkivale su zavidne žene. Tada se na boje nije gledalo blagonaklono, a Tonjine haljine, zaista, bile su pravo ludilo. Jadna, jedna Tonja. Da se rodiš takva upravo tad!

Raja je u svih pet godina iznela samo pet haljina – dve letnje, dve zimske i jednu tako, za posebne prilike. Nije Raja verovala u haljine, više je davala na zavese i tepihe. Tada sam shvatila da se najružniji ljudi okružuju najlepšim stvarima. Raja je bila kao žaba, još i prljavuša, ali je živela kao kraljica.

Šuročka nije imala naročito mnogo haljina, čemu se nije bilo čuditi kad je u pitanju žena koja je retko izlazila iz kuće. Ali je zato njen stan bio zadivljujući. Izgledalo je kao da je u mladosti Šuročku od smrti spaslo desetak žena koje su heklale i koje je držala u zarobljeništvu dok za nju nisu isheklale svaki centimetar okolo. Jednostavne stvari: male tepihe, pokrivače, komade za pokrivanje ormarića... Umetničke komade: vazne za ikebane, zvončice za vrata, ptičice. I, na kraju, ali ne manje važno, upotrebne stvari: miljea za televizor, gramofon, frižider, samovar i – kako bez toga? – poklopac za vece.

Ekaterina nije nikad širila veš napolju. Nisu njene haljine bile za konopce na dvorištu, a Bela Isakovna imala je dva konopca na balkonu i tu je širila veš i leti i zimi. Najviše smo prale mi. Tamara Pavlovna je bila opsednuta čistoćom i tako je i mene odgajila. Ova opsesija nije išla sa njenim rovaranjem po smeću i ta naklonost prema čistoći ni dan-danas mi nije jasna.

21

Ipak da završim sa vešom.

Kada bismo raširile veš, sela bih na ćošak zgrade da ga čuvam. Leti je svima bio raširen veš, a čuvala ga je Šuročka sa balkona. Zimi to nije moglo, jer je bilo hladno. Teško mi je bilo da poverujem da bi neko ukrao one dronjke još zaleđene i da bi s njima bežao po ulicama, ali to nikad nisam rekla. Jedva sam čekala da imam bar jedan dan za sebe, da ne moram da rovarim po kontejnerima. Samo bih nekoliko puta rekla mac, mac, mac, i za nekoliko trenutaka, kao po koncu bi mi se pridružila Morkovka šćućurivši mi se u krilo. Takvih zima više nema. A ni mačke kao da se više ne nalaze. Moja životinja je bila čarobna.

Pred večer sam skupljala veš. Iznela bih iz kuće veliku korpu a oko vrata bih stavila kanap za štipaljke. Trebalo je više puta da idem do kuće. Ono što je u ormaru bilo na jednoj polici, na kanapu je bilo rašireno na tri metra. Prvo je trebalo da skidam zavese. Vukla sam ih ispod ruke kao vrata pazeći da ne zakačim kola tu parkirana, ili neki stub. Ako bi se ipak to desilo, Tamara Pavlovna bi taj komad ponovo prala, nadugačko me psujući. Najfinije stvari, takođe, skupljala sam s najvećom mukom, jer su bile od niti koje su mogle da se lome ako bi

bili zaledene. Tako sam pokvarila pokrivač za televizor i te zime više nisam imala ime. Od svega što postoji u kući, najviše mi se sviđao stolnjak iz salona. Bio je okrugao, od zlatno-žute svile i imao je rese koje su se završavale čvorovima. To je poklon od Mihaila za njen rođendan, samim tim još vredniji. Do ludila sam volela taj stolnjak! Kada bi se smrzao, rese su se ispravljale i, za nekoliko sati postao bi sunce. S njim u naručju nadvladala bih svaku zimu.

22

Duža nego šira. Četiri sa šest mojih koraka, iako bi se s vremenom broj koraka menjao. U jednom ćošku bio je sto i jedna stolica. Na polici iznad utikača, električni čajnik i jedan lončić. Rešo je pucketao i varničio ali se nismo bojale. Pa nismo biblioteka da se zapalimo. Preko puta je bila Svetlanina prodavnica, najgluplja prodavnica koja je ikad postojala. Sveta je prodavala cele godine repu i kupus duplo skuplje nego na pijaci. Mi smo bile staklarke. Naš posao je bio da preuzmemo boce i na mestu ih platimo. To je značilo da smo uvek imale pare. A to je značilo da smo imale rešetke na jedinom prozoru. Treba reći da je mesto za sakupljanje staklarije bilo u dolini i oduvek sam bila ubedena da je onaj koji je to sakupljačko mesto tu napravio umro od kletvi pijanica. Prvog dana, kad me videla da sam se zaustavila na pragu zgađena, Tamara Pavlovna se iznervirala. Pitala me je da li sam mislila da ću raditi u Ermitažu i gurnula me unutra kao u neku rupu. U toj rupi sam potrošila najveći deo detinjstva. Sve raspuste. Najvrednije želje.

Lepotu i svetlo sam viđala veoma retko. Ceo dan sam udisala alkohol, slušala psovke i brojala sitne pare. Ponekad sam pomislila da u domu i nije bilo toliko loše i da bih radosno

brala šipak, pa da malo promenim vazduh. Napolju, pijanci su se vrteli oko nas kao hijene oko leševa. Činilo mi se da sem nas dve, na svetu nema nikoga ko je trezan. Za nekoliko meseci naučila sam da razlikujem pijanog čoveka koji je dobar od pijanog čoveka koji je loš. Videla sam kako su, u pijanstvu, neki bili spremni da prodaju i ženu i decu za samo jednu bocu. S lakoćom sam dešifrovala njihove namere. Zнала sam kad da govorim a kad da začutim. A naročito mi je bilo jasno da ih niko više ne može spasti ako su im ispucale usne i isprane oči. Pored takvih, milicioneri su bili sasvim u redu i čak smo se radovalе kad bi silazili u dolinu. Bili su trbušasti i veseli muškarci koji su dolazili često „u kontrolu“. Nikada nisu nikoga uhapsili, iako su mogli. Zimi smo im kuvale čaj i dodavale kroz prozor, između rešetaka, leti smo im na isti način davale vodu. Tako je Tamara Pavlovna osigurala dobre odnose za nedajbože. Nismo ni mi bile potpuno „čiste“.

Naravno, bilo je i drugačijeg sveta. U ono vreme boca nije bila makar šta. S praznom bocom od mleka mogao si kupiti jednu punu, dodajući samo nekoliko kopejki. Ako si sakupio deset boca piva uz dodatak si imao za novo pijanstvo. Dve od kajmaka – jedan hleb. Jedna od kefirа – sladoled. Ukratko, da ne bih ređala unedogled, moglo se, za muku, živeti od sakupljanja boca. Starce i decu Tamara Pavlovna je puštala preko reda. Starci su, svakako, imali malo boca, više onih od mleka, ponekad od kajmaka. Bilo je i dece koja su donosila ono što su im roditelji davali. Neki od njih od toga su zarađivali, kao i mi, za sladoled, bombone, cigarete. Oni vredniji sakupljali su pare i za važnije stvari, za foto-aparate, bicikle. Da, nisu boce baš makar šta. Pijanci su ostajali poslednji, ne samo zato što je Tamara Pavlovna poštovalа starce. S njima je drugačije razgovarala.